

Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach środowiskowych

Poruszenie kwestii związanych z dostępem do wymiaru sprawiedliwości Warsztaty dla polskich sędziów

Warszawa, 11-13 października 2023 r.

Przy wsparciu programu

"Współpraca z sędziami krajowymi w dziedzinie prawa ochrony środowiska"

Programu Unii Europejskiej

Opinie wyrażone w niniejszej publikacji odzwierciedlają jedynie stanowisko ERA i nie reprezentują oficjalnego stanowiska Komisji Europejskiej.

I. Informacje ogólne

- Lista prelegentów
- Lista uczestników

II. Prelegenci

Mariusz Baran

- CV
- Zakres i standard kontroli sądowej: Prawo unijne i polskie
- Polskie orzecznictwo w sprawach środowiskowych - nacisk na dostęp do wymiaru sprawiedliwości
- Studium przypadku dotyczące udziału społeczeństwa i legitymacji procesowej - Skupienie uwagi na dyrektywie w sprawie emisji przemysłowych

Luisa Cortat

- CV
- Powitanie i wprowadzenie

Barbara Iwańska

- CV
- Transpozycja prawa UE do polskiego prawa ochrony środowiska

Jerzy Jendrośka

- CV
- Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska a Konwencja z Aarhus
- Studium przypadku dotyczące kontroli sądowej i skutecznych środków odwoławczych - Skupienie uwagi na ocenach oddziaływania na środowisko (OOŚ) w Polsce

Matthias Keller

- CV
- Wstępna procedura prejudycjalna dotycząca wykładni i ważności w kontekście ochrony sądowej UE w sprawach dotyczących środowiska
- Studium przypadku dotyczące roli sędziego w postępowaniu w sprawie dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska - orzeczenie w trybie prejudycjalnym

Piotr Korzeniowski

- CV
- Domniemane naruszenia unijnego prawa ochrony środowiska transponowane do polskiego ustawodawstwa - Skupienie uwagi na zastosowaniu prawa

Klaus Lernhart

- CV
- Studium przypadku legitymacji procesowej - koncentracja na ochronie wód

Adam Nagy

- CV
- Prawo ochrony środowiska UE i konwencja z Aarhus

Vojtěch Vomáčka

- CV
- Prawo do wniesienia środka zaskarżenia (legitymacja procesowa)
- Prawo do wniesienia środka zaskarżenia (legitymacja procesowa) - cd.

Teresa Danuta Zyglewska

- CV
- Koszty sądowe i terminy postępowań
- Skuteczne środki odwoławcze - obowiązek sędziego krajowego

III. Kontekst Dokumentacja

1. Traktat UE

1.	Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), 7 czerwiec 2016 r., OJ C202/01	Online
2.	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), 7 czerwiec 2016, OJ C202/01	Online
3.	Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, (2016/C 202/02)	Online
4.	Wyjaśnienia dotyczące karty praw podstawowych (OJ C 303, 14.12.2007, p. 17)	Online

2. EKPC i orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

5.	EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA po nowelizacji przez Protokół nr 11, 14 i 15	Online
6.	Arkusze informacyjne - Środowisko a Europejska Konwencja Praw Człowieka, 09.2023 (ENGLISH)	Online
7.	Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 13 czerwca 2023 r. w sprawie Aktürk i inni przeciwko Turcji (nr 16757/21) (FRANÇAIS)	Online
8.	Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 24 stycznia 2019 r. w sprawie Cordella i inni przeciwko Włochom (nr 54414/13 i 54264/15)	Online
9.	Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie dopuszczalności skargi Fägerskiöld przeciwko Szwecji z dnia 26 lutego 2008 r. (nr 37664/04) (ENGLISH)	Online

3. Prawa partycypacyjne w prawie ochrony środowiska UE - Konwencja z Aarhus i prawodawstwo UE

10.	Wniosek DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY w sprawie monitorowania i odporności gleb (prawo o monitorowaniu gleb) (COM(2023) 416 final), 5.7.2023	Online
-----	---	--------

11.	Wniosek DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY w sprawie uzasadniania wyraźnych oświadczeń środowiskowych i informowania o nich (dyrektywa w sprawie oświadczeń środowiskowych) (COM(2023) 166 final), 22.3.2023	Online
12.	Wniosek DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY dotycząca oczyszczania ścieków komunalnych (wersja przekształcona) (COM(2022) 541 final), 26.10.2022	Online
13.	Wniosek DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY w sprawie jakości powietrza i czystsze powietrze dla Europy (wersja przekształcona) (COM(2022) 542 final), 26.10.2022	Online
14.	Wniosek ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY w sprawie odbudowy zasobów przyrodniczych (COM(2022) 304 final), 22.6.2022	Online
15.	Wniosek DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) i dyrektywę Rady 1999/31/WE z dnia 26 kwietnia 1999 r. w sprawie składowania odpadów (COM(2022) 156 final), 5.4.2022	Online
16.	C(2017) 2616 final, Komunikat Komisji z dnia 28 kwietnia 2017 r. - Zawiadomienie Komisji w sprawie dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska	Online
17.	DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2014/52/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2011/52/UE w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko	Online
18.	Regulamin postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości, Dz.U. L 265 z 29.9.2012	Online
19.	DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2012/18/UE z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie kontroli zagrożeń poważnymi awariami związanymi z substancjami niebezpiecznymi, zmieniająca, a następnie uchylająca dyrektywę Rady 96/82/WE (Seveso III)	Online
20.	DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko	Online
21.	DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola)	Online

22.	<u>DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy (uchylony: Dyrektywa 2006/12/WE, 91/689/EWG oraz 75/439/EWG) (Ramowa dyrektywa w sprawie odpadów)</u>	Online
23.	<u>DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszeo powietrza dla Europy (wersja skonsolidowana) (Dyrektywa w sprawie jakości powietrza)</u>	Online
24.	<u>ROZPORZĄDZENIE (WE) NR 1367/2006 PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 6 września 2006 r. w sprawie zastosowania postanowień Konwencji z Aarhus o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska do instytucji i organów Wspólnoty</u>	Online
25.	<u>Decyzja Rady z dnia 17 lutego 2005 r. w sprawie zawarcia w imieniu Wspólnoty Europejskiej Konwencji o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska (2005/370/EC) (Ratyfikacja Konwencji z Aarhus)</u>	Online
26.	<u>DYREKTYWA 2004/35/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu (Dyrektywa w sprawie odpowiedzialności za środowisko)</u>	Online
27.	<u>Dyrektywa 2003/4/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2003 r. w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska i uchylająca dyrektywę Rady 90/313/EWG</u>	Online
28.	<u>DYREKTYWA 2002/49/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 25 czerwca 2002 r. odnosząca się do oceny i zarządzania poziomem hałasu w środowisku (Dyrektywa w sprawie hałasu w środowisku)</u>	Online
29.	<u>Dyrektywa 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko</u>	Online
30.	<u>DYREKTYWA 2000/60/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Ramowa dyrektywa wodna)</u>	Online
31.	<u>Konwencja o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Wymiaru Sprawiedliwości w</u>	Online

	Sprawach Dotyczących Środowiska (Aarhus Konwencja), 25 czerwiec 1998 r.	
--	--	--

4. Inne prawodawstwo UE w zakresie ochrony środowiska

32.	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Wersja ujednolicona) (Dyrektywa Dotycząca Ptaków)	Online
33.	Rozporządzenie Komisji (WE) nr 244/2009 z dnia 18 marca 2009 r. w sprawie wykonania dyrektywy 2005/32/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do wymogów dotyczących ekoprojektu dla bezkierunkowych lamp do użytku domowego (już nie obowiązuje)	Online
34.	Dyrektywa 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim (Dyrektywa Powodziowa)	Online
35.	Dyrektywa 2005/32/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 lipca 2005 r. ustanawiająca ogólne zasady ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów wykorzystujących energię oraz zmieniająca dyrektywę Rady 92/42/EWG, oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 96/57/WE i 2000/55/WE (Ecodesign Directive, już nie obowiązuje)	Online
36.	Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dyrektywa Siedliskowa)	Online

5. Ogólne dokumenty dotyczące polityki UE (wytyczne, sprawozdania, teksty wykonawcze)

37.	Wniosek DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY w sprawie uzasadniania wyraźnych oświadczeń środowiskowych i informowania o nich (dyrektywa w sprawie oświadczeń środowiskowych) (COM(2023) 166 final), 22.3.2023	Online
38.	Wspólna deklaracja w sprawie priorytetów legislacyjnych UE na lata 2023 i 2024 - dokument roboczy, grudzień 2022 r. (ENGLISH)	Online

39.	KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Przegląd wdrażania polityki ochrony środowiska 2022. Odwrócenie tendencji dzięki przestrzeganiu prawa ochrony środowiska (COM(2022) 438 final)	Online
40.	Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/591 z dnia 6 kwietnia 2022 r. w sprawie ogólnego unijnego programu działań w zakresie środowiska do 2030 r.	Online
41.	Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska - zmiana rozporządzenia z Aarhus, marzec 2022 r. (ENGLISH)	Online
42.	COM(2020) 643 final, KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Poprawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska w UE i jej państwach członkowskich	Online
43.	Strategia "od pola do stołu" / Na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego, Unia Europejska, 2020 r. (ENGLISH)	Online
44.	KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY EUROPEJSKIEJ, RADY, KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, 11.12.2019	Online
45.	Komisja Europejska, Przewodnik dla obywateli na temat dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących ochrony środowiska, 28 wrzesień 2018 r.	Online
46.	COM(2018) 10 final, KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Działania UE na rzecz poprawy przestrzegania prawa ochrony środowiska i zarządzania środowiskiem, 18 styczeń 2018 r.	Online
47.	Briefing, Parlament Europejski, Wdrażanie Konwencji z Aarhus - Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, październik 2017 r. (ENGLISH)	Online
48.	Obwieszczenie Komisji w sprawie dostępu do wymiaru sprawiedliwości w dziedzinie ochrony środowiska, (2017/C 275/01)	Online
49.	KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Plan działania na rzecz przyrody, ludzi i gospodarki (COM(2017) 198 final, 27 kwiecień 2017 r.)	Online

50.	COM(2017) 63 final, KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Przegląd wdrażania polityki ochrony środowiska UE - Wspólne wyzwania i jak łączyć wysiłki by uzyskiwać lepsze wyniki, 3 luty 2017 r.	Online
51.	Załącznik - Wytyczne dla państw członkowskich: Sugerowane działania na rzecz lepszego środowiska, 3 lutego 2017 r.	Online
52.	KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Kolejne kroki w kierunku zrównoważonej przyszłości Europy (COM(2016) 739 final, 22 listopad 2016 r.)	Online
53.	COM(2016) 316 final, KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Osiągnięcie korzyści z polityki ochrony środowiska UE poprzez regularny przegląd wdrażania tej polityki, 27 maj 2015 r.	Online
54.	Konwencja z Aarhus: An implementation guide, Europejska Komisja Gospodarcza ONZ, 2014 r. (ENGLISH)	Online
55.	COM (2014)15 final KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Ramy polityczne na okres 2020–2030 dotyczące klimatu i energii, 22 styczeń 2014 r.	Online
56.	DECYZJA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY NR 1386/2013/UE z dnia 20 listopada 2013 r. w sprawie ogólnego unijnego programu działań w zakresie środowiska do 2020 r. „Dobra jakość życia z uwzględnieniem ograniczeń naszej planety” (7. program działań w zakresie środowiska lub „7. EAP”)	Online
57.	COM(2012) 95 final, KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Lepsze wykorzystanie potencjału środków ochrony środowiska UE: budowanie zaufania poprzez większą wiedzę i lepszą zdolność reakcji, 7 marzec 2012 r.	Online
58.	Stawanie w obronie swoich praw w Europie, badanie porównawcze dotyczące legitymacji procesowej (Locus Standi) przed sądami UE i państw członkowskich, Departament Polityki C, 2012 r. (ENGLISH)	Online
59.	COM(2011) 244 final, KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW Nasze ubezpieczenie na życie i nasz kapitał naturalny - unijna strategia ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r., 3 maj 2011 r.	Online

60.	COM(2010) 2020 final KOMUNIKAT KOMISJI EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, marzec 2010 r.	Online
61.	SPRAWOZDANIE w sprawie wniosku dotyczącego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ochrony środowiska poprzez prawo karne i zastępującej dyrektywę 2008/99/WE	Online
62.	Komunikat Komisji w sprawie zasady ostrożności, COM (2000) 1 final, 2 luty 2000 r. (ENGLISH)	Online
63.	DYREKTYWA RADY z dnia 23 grudnia 1991 r. normalizująca i racjonalizująca sprawozdania w sprawie wykonywania niektórych dyrektyw odnoszących się do środowiska	Online

6. Inne dokumenty dotyczące polityki ogólnej

64.	Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 26 lipca 2022 r., Prawo człowieka do czystego, zdrowego i zrównoważonego środowiska (A/76/L.75) (ENGLISH)	Online
65.	Regionalne porozumienie w sprawie dostępu do informacji, udziału społeczeństwa i sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach, 4 marca 2018 r. (porozumienie z Escazu) (ENGLISH)	Online
66.	Projekt Wytycznych EKG ONZ w sprawie dostępu do informacji o środowisku i udziału społeczeństwa w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska (Wytyczne z Sofii, 23-25 października 1995 r.) (ENGLISH)	Online
67.	Deklaracja z Rio de Janeiro w sprawie środowiska i rozwoju (1992) (ENGLISH)	Online
68.	Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska Człowieka (Deklaracja Sztokholmska z 1972 r.) (ENGLISH)	Online

7. Orzecznictwo TSUE dotyczące praw partycypacyjnych w sprawach środowiskowych

69.	Opinia rzecznika generalnego Mediny z dnia 13 lipca 2023 r., Societatea Civilă Profesională de Avocați AB & CD C-252/22	Online
-----	---	--------

70.	Wyrok Trybunału (siódma izba) z dnia 6 lipca 2023 r., C 166/22, Hellfire Massy Residents Association przeciwko An Bord Pleanála i in.	Online
71.	Inwestycyjny i Komisja Europejska przeciwko ClientEarth, sprawy połączone C-212/21 P i C-223/21 P	Online
72.	Wyrok z dnia 20 kwietnia 2023 r. w sprawie Komisja przeciwko Polsce (hałas środowiskowy) C-602/21	Online
73.	Wyrok z dnia 18 kwietnia 2023 r. w sprawie L przeciwko M C-463/11	Online
74.	Wyrok z dnia 2 marca 2023 r., C-432/21, Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej	Online
75.	Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 8 listopada 2022 r., C-873/19, Deutsche Umwelthilfe eV przeciwko Republice Federalnej Niemiec	Online
76.	Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym z dnia 16 sierpnia 2022 r., Dublin 8 Residents Association C-613/22 (ENGLISH)	Online
77.	Wyrok z dnia 28 kwietnia 2022 r., Gräfendorfer Geflügel und Tiefkühlfeinkost C-415/20	Online
78.	Wyrok z dnia 13 stycznia 2022 r., Ville de Paris i in. przeciwko Komisji, sprawy połączone od C-177/19 P do C-179/19 P	Online
79.	Wyrok z dnia 21 grudnia 2021 r., Vítkovice Steel C-524/20	Online
80.	Wyrok z dnia 16 grudnia 2021 r., Apollo Tyres (Węgry) C-575/20	Online
81.	Wyrok z dnia 25 listopada 2021 r., Aurubis C-271/20	Online
82.	Wyrok z dnia 11 listopada 2021 r., Energieversorgungcenter Dresden-Wilschdorf C-938/19	Online
83.	Wyrok z dnia 24 czerwca 2021 r., Komisja przeciwko Hiszpanii (Pogorszenie stanu obszaru naturalnego Doñana) C-559/19	Online
84.	Wyrok z dnia 20 stycznia 2021 r., kraj związkowy Badenia-Wirtembergia (Communications internes) C-619/19	Online
85.	Wyrok z dnia 14 stycznia 2021 r., Stichting Varkens in Nood C-826/18	Online
86.	Wyrok z dnia 28 maja 2020 r., C-535/18, Land Nordrhein-Westfalen	Online
87.	Wyrok z dnia 19 grudnia 2019 r., C-752/18, Deutsche Umwelthilfe	Online
88.	Wyrok z dnia 7 listopada 2019 r., C-280/18 Flausch i in.	Online
89.	Wyrok z dnia 3 października 2019 r., C-197/18 Wasserleitungsverband Nördliches Burgenland i in.	Online
90.	Wyrok z dnia 29 lipca 2019 r., Inter-Environnement Wallonie ASBL i Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen vzw C 411/17	Online

91.	Wyrok z dnia 26 czerwca 2019 r., C-723/17, Lies Craeynest i in. przeciwko Regionowi Stołecznemu Brukseli i Brukselskiemu Instytutowi Zarządzania Środowiskiem	Online
92.	Opinia rzecznika generalnego Bota z dnia 29 stycznia 2019 r., CETA z Kanadą, opinia 1/17	Online
93.	Wyrok z dnia 31 maja 2018 r. w sprawie Komisja przeciwko Polsce C-526/16	Online
94.	Wyrok z dnia 17 kwietnia 2018 r., Komisja przeciwko Polsce (Puszcza Białowieska) C-441/17	Online
95.	Wyrok z dnia 15 marca 2018 r., C-470/16 North East Pylon Pressure Campaign Limited i Maura Sheehy przeciwko An Bord Pleanála i in.	Online
96.	Wyrok z dnia 22 lutego 2018 r. w sprawie Komisja przeciwko Polsce C-336/16	Online
97.	Wyrok z dnia 20 grudnia 2017 r., sprawa C-664/15, Protect Natur, Arten- und Landschaftsschutz przeciwko Bezirkshauptmannschaft Gmünd	Online
98.	Wyrok z dnia 19 października 2017 r., C-281/16 - Stowarzyszenie Hoekschewaards Landschap	Online
99.	Wyrok z dnia 26 lipca 2017 r., C-196/16 i C-197/2016, Commune di Corridonia	Online
100.	Wyrok z dnia 13 lipca 2017 r., Saint-Gobain Glass Deutschland GmbH przeciwko Komisji Europejskiej, C-60/15	Online
101.	Wyrok z dnia 1 czerwca 2017 r., Folk, C-529/15	Online
102.	Wyrok z dnia 5 kwietnia 2017 r. w sprawie Komisja przeciwko Bułgarii C-488/15	Online
103.	Wyrok z dnia 17 listopada 2016 r., miasto Wiener Neustadt C-348/15	Online
104.	Wyrok z dnia 10 listopada 2016 r., Eco-Emballages, C-313/15 i C-530/15	Online
105.	Wyrok z dnia 8 listopada 2016 r., LZ II C-243/15	Online
106.	Opinia rzecznika generalnego Kokotta z dnia 26 października 2016 r., Wereldhave International C-448/15	Online
107.	Wyrok z dnia 21 lipca 2016 r. w sprawie Komisja przeciwko Rumunii C-104/15 (FRANÇAIS)	Online
108.	Wyrok z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie Komisja przeciwko Polsce C-648/13	Online
109.	Opinia rzecznika generalnego Kokott w sprawie C-243/15, 30.06.2016 r.	Online

110.	Wyrok z dnia 28 lipca 2016 r., Association France Nature Environnement - C-379/15 EU	Online
111.	Wyrok z dnia 14 stycznia 2016 r., Grüne Liga Sachsen C-399/14	Online
112.	Wyrok z dnia 16 kwietnia 2015 r., Gruber C-570/13	Online
113.	Wyrok z dnia 15 października 2015 r., Komisja przeciwko Niemcom C-137/14	Online
114.	Wyrok z dnia 6 października 2015 r., East Sussex C-71/14	Online
115.	Wyrok z dnia 1 lipca 2015 r., Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland C-461/13	Online
116.	Wyrok z dnia 30 marca 2015 r. w sprawie Komisja przeciwko Polsce C-320/13	Online
117.	Wyrok z dnia 20 listopada 2014 r. w sprawie Komisja przeciwko Polsce C-356/13	Online
118.	Wyrok z dnia 19 listopada 2014 r., Client Earth EU C-404/13	Online
119.	Wyrok z dnia 13 lutego 2014 r., Komisja przeciwko Zjednoczonemu Królestwu C-530/11	Online
120.	Wyrok z dnia 19 grudnia 2013 r. w sprawie Komisja przeciwko Polsce C-281/11	Online
121.	Wyrok z dnia 19 grudnia 2013 r., Fish Legal i Shirley C-279/12	Online
122.	Wyrok z dnia 7 listopada 2013 r., Altrip C-72/12	Online
123.	Wyrok z dnia 3 października 2013 r., Inuit C-583/11 P	Online
124.	Wyrok z dnia 11 kwietnia 2013 r., Edwards i Pallikaropoulos C-260/11	Online
125.	Wyrok z dnia 14 marca 2013 r., Leth C-420/11	Online
126.	Wyrok z dnia 15 stycznia 2013 r., Križan C-416/10	Online
127.	Wyrok z dnia 19 grudnia 2012 r., Komisja przeciwko Włochom C-68/11	Online
128.	Opinia rzecznika generalnego Kokott w sprawie C-260/11, 18.10.2012 r.	Online
129.	Opinia rzecznika generalnego Kokott w sprawie C-416/10, 19.04.2012 r.	Online
130.	Wyrok z dnia 15 marca 2012 r. w sprawie Komisja przeciwko Polsce C-46/11	Online
131.	Wyrok z dnia 28 lutego 2012 r. Inter-Environnement Wallonie C-41/11	Online
132.	Wyrok z dnia 16 lutego 2012 r., Solvay i inni C-182/10	Online

133.	Wyrok z dnia 26 stycznia 2012 r. w sprawie Komisja przeciwko Polsce C-197/11	Online
134.	Opinia 1/09 z dnia 8 marca 2011 r., Utworzenie jednolitego systemu rozstrzygania sporów patentowych	Online
135.	Wyrok z dnia 18 października 2011 r., Boxus w sprawach połączonych od C-128/09 do C-131/09, C-134/09 i C-135/09	Online
136.	Wyrok z dnia 26 maja 2011 r., Stichting Natuur en Milieu C-165 do C-167/09	Online
137.	Wyrok z dnia 12 maja 2011 r., Bund für Umwelt und Naturschutz C-115/09	Online
138.	Wyrok z dnia 8 marca 2011 r. LZ I C-240/09	Online
139.	Wyrok z dnia 15 października 2009 r., Djurgården C-263/08	Online
140.	Wyrok z dnia 16 lipca 2009 r. Komisja przeciwko Irlandii C-427/07	Online
141.	Wyrok z dnia 30 kwietnia 2009 r., Mellor C-75/08	Online
142.	Wyrok z dnia 9 grudnia 2008 r., Komisja przeciwko Francji C-121/07	Online
143.	Wyrok z dnia 3 lipca 2008 r., Komisja przeciwko Irlandii C-215/06	Online
144.	Wyrok z dnia 25 lipca 2008 r., Janecek C-237/07	Online
145.	Postanowienie Prezesa Trybunału z dnia 24 kwietnia 2008 r. w sprawie Komisja przeciwko Malcie C-76/08	Online
146.	Wyrok z dnia 15 kwietnia 2008 r., Impact C-268/06	Online
147.	Wyrok z dnia 13 marca 2007 r., Unibet C-432/05	Online
148.	Wyrok z dnia 7 września 2004 r., Waddenzee C-127/02 (ENGLISH)	Online
149.	Wyrok z dnia 7 stycznia 2004 r., Wells C-201/02 (ENGLISH)	Online
150.	Wyrok z dnia 25 listopada 2003 r. w sprawie Komisja przeciwko Hiszpanii C-278/01	Online
151.	Wyrok z dnia 7 grudnia 2000 r., Komisja przeciwko Francji C-374/98 (ENGLISH)	Online
152.	Wyrok z dnia 4 lipca 2000 r., Komisja przeciwko Grecji C-387/97 (ENGLISH)	Online
153.	Wyrok z dnia 29 kwietnia 1999 r., Standley C-293/97 (ENGLISH)	Online
154.	Wyrok z dnia 14 lipca 1998 r., Safety Hi-Tech C-284/95 (ENGLISH)	Online
155.	Wyrok z dnia 24 października 1996 r., Kraaijeveld C-72/95 (ENGLISH)	Online
156.	Wyrok z dnia 17 października 1991 r., Komisja przeciwko Niemcom C-58/89 (ENGLISH)	Online

157.	Wyrok z dnia 30 maja 1991 r., Komisja przeciwko Niemcom C-361/88 (ENGLISH)	Online
------	--	--------

8. Powiązane orzecznictwo TSUE w sprawach dotyczących środowiska

158.	Wyrok z dnia 22 grudnia 2022 r., JP przeciwko Ministre de la Transition écologique C-61/21	Online
159.	Wyrok z dnia 2 czerwca 2022 r., FCC Česká republika C-43/21	Online
160.	Wyrok z dnia 24 lutego 2022 r., Namur-Est Environnement C-463/20	Online
161.	Wyrok z dnia 17 października 2018 r., Klohn C-167/17	Online
162.	Wyrok z dnia 17 marca 2011 r., Brussels Hoofdstedelijk Gewest and Others C-275/09	Online
163.	Wyrok z dnia 19 kwietnia 2012 r., Pro-Braine and Others C-121/11	Online
164.	Wyrok z dnia 21 lipca 2001 r., Azienda Agro-Zootecnica Franchini Sarl, Eolica di Altamura Srl przeciwko Regione Puglia C-2/10	Online

9. Powiązane orzecznictwo TSUE dotyczące dostępu do wymiaru sprawiedliwości

165.	Wyrok z dnia 27 lutego 2018 r., Associação Sindical dos Juízes Portugueses C-64/16	Online
166.	Wyrok z dnia 28 kwietnia 2015 r., Sugars i Sidul Açúcares przeciwko Komisji C-456/13	Online
167.	Opinia z dnia 18 grudnia 2014 r., przystąpienie UE do EKPC 2/13	Online
168.	Wyrok z dnia 5 lutego 2004 r., Schneider C-380/01 (ENGLISH)	Online

10. Orzecznictwo TSUE dotyczące wstępnej procedury prejudycjalnej

169.	Postanowienie z dnia 17 lipca 2023 r., Jurtukala C-55/23	Online
170.	Wyrok z dnia 17 maja 2023 r., BK i ZhP (częściowe zawieszenie postępowania) C-176/22	Online
171.	Wyrok z dnia 30 marca 2023 r., IP i in. (ustalenie prawidłowości niektórych okoliczności faktycznych w postępowaniu głównym II) C-269/22	Online

172.	Postanowienie z dnia 15 grudnia 2022 r., Centro Petroli Roma (wyjątki od obowiązku odesłania prejudycjalnego) C-597/21 (FRANÇAIS)	Online
173.	Wyrok z dnia 24 listopada 2022 r., Banco Cetelem (umorzenie postępowania) C-302/21	Online
174.	Wyrok z dnia 6 października 2021 r., Consorzio Italian Management i Catania Multiservizi (wyjątki od obowiązku odesłania prejudycjalnego) C-561/19	Online
175.	ZALECENIA Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej dla sądów krajowych dotyczące składania wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym (2016/C 439/01)	Online
176.	Wyrok z dnia 16 stycznia 2014 r., Pohl C-429/12	Online
177.	Wyrok z dnia 8 września 2011 r., Q-Beef i Bosschaert C-89/10 i C-96/10	Online
178.	Wyrok z dnia 15 kwietnia 2010 r., Barth C-542/08	Online
179.	Wyrok z dnia 14 grudnia 1995 r., Peterbroek C-312/93 (ENGLISH)	Online

11. Ustalenia Komitetu ds. Zgodności z Konwencją z Aarhus

180.	Ustalenia i zalecenia w odniesieniu do komunikatu ACCC/C/2012/76 dotyczącego przestrzegania przepisów przez Bułgarię, przyjętego przez Komitet ds. Zgodności w dniu 9 października 2015 r. (ENGLISH)	Online
181.	Ustalenia i zalecenia w odniesieniu do komunikatu ACCC/C/2008/31 dotyczącego przestrzegania przepisów przez Niemcy, przyjęte przez Komitet ds. Zgodności w dniu 20 grudnia 2013 r. (ENGLISH)	Online
182.	Ustalenia i zalecenia w odniesieniu do komunikatu ACCC/C/2010/50 dotyczącego przestrzegania przepisów przez Republikę Czeską, przyjętego przez Komitet ds. Zgodności w dniu 29 czerwca 2012 r. (ENGLISH)	Online
183.	Ustalenia i zalecenia w odniesieniu do komunikatu ACCC/C/2010/48 dotyczącego przestrzegania przepisów przez Austrię, przyjętego przez Komitet ds. Zgodności w dniu 16 grudnia 2011 r. (ENGLISH)	Online
184.	Ustalenia i zalecenia dotyczące komunikatu ACCC/C/2005/11 w sprawie przestrzegania przepisów przez Belgię, przyjęte przez Komitet ds. Zgodności w dniu 16 czerwca 2006 r. (ENGLISH)	Online

12. Odpowiednie prawo polskie

185.	Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. - Prawo wodne	Online
186.	Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie	Online
187.	Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko	Online
188.	Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie	Online
189.	Ustawa z dnia z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody	Online
190.	Ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków	Online
191.	Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska	Online
192.	Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym	Online
193.	Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa	Online
194.	Ustawa z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej	Online
195.	Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym	Online
196.	Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego	Online
197.	Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny	Online
198.	Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego	Online

13. Odpowiednie polskie orzecznictwo

199.	Postanowienie NSA z 18 lipca 2023 r. sygn. akt III OZ 331/23	Online
200.	Postanowienie NSA z 21 lipca 2022 r., III OSK 1512/22	Online
201.	Wyrok WSA w Warszawie a dnia 20 marca 2020 IV SA/WA 1248/19	Online
202.	Wyrok NSA z dnia 24 kwietnia 2018 r., II OSK 2743/17	Online
203.	Wyrok NSA z dnia 23 stycznia 2018 r., II OSK 3218/17	Online
204.	Postanowienie NSA z 18 października 2017 r., II OSK 2336/17	Online

205.	Wyrok NSA z 17 października 2017 r., II OSK 2559/16	Online
206.	Wyroku NSA z 14 kwietnia 2011 r., I OSK 5/11	Online
207.	Wyroku NSA z 30 marca 2017 r., II OSK 1941/15	Online
208.	Wyrok NSA z dnia 22 lutego 2017 r., II OSK 1497/15	Online
209.	Wyrok NSA z 15 lutego 2017 r., II OSK 1277/15	Online
210.	Wyrok NSA z dnia 24 marca 2015 r., II OSK 4/15	Online
211.	Postanowieniu SN dnia 20 lutego 2008 r., III SK 23/07	Online

14. Źródła wtórne

212.	Uwagi dotyczące zawiadomienia Komisji w sprawie dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska. Stanowisko. Europejska Sieć Organizacji Prawa Ochrony Środowiska (2018) (ENGLISH)	Online
213.	Wróbel, Andrzej. <i>Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej: komentarz</i> . Wydawnictwo CH Beck, 2013.	Offline
214.	Z. Radwański, M. Zieliński, <i>Normy i przepisy prawa cywilnego</i> , [w:] M. Safjan (red.), <i>System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna</i> , t. 1, Warszawa 2007	Offline
215.	A. Kunicki, <i>Domniemania w prawie rzeczowym</i> , Warszawa 1969	Offline